

TỘI CHO VAY LÃI NẶNG TRONG GIAO DỊCH DÂN SỰ BẰNG CÔNG NGHỆ CAO - THỰC TRẠNG VÀ ĐỀ XUẤT GIẢI PHÁP

TRIỆU QUỲNH ANH*

Tóm tắt: Trong thời gian gần đây, tình hình tội phạm cho vay lãi nặng ngày càng gia tăng và có nhiều diễn biến phức tạp. Đặc biệt, các đối tượng cho vay lãi nặng đã chuyển sang sử dụng công nghệ cao để thực hiện hành vi phạm tội, khiến cho số lượng người bị hại ngày càng lớn, phủ khắp trên cả nước và gây khó khăn cho công tác phòng chống các loại tội phạm này. Bài viết đưa ra một số vấn đề lý luận về tội cho vay lãi nặng bằng hình thức sử dụng công nghệ cao, thực trạng tội phạm và đề xuất giải pháp góp phần phòng chống loại tội phạm này.

Từ khóa: Tội phạm sử dụng công nghệ cao, cho vay lãi nặng, cho vay nặng lãi qua mạng xã hội, cho vay nặng lãi qua app

Ngày nhận bài: 31/3/2023; Biên tập xong: 05/4/2023; Duyệt đăng: 10/4/2023

SITUATIONS AND SOLUTIONS TO PREVENT THE CRIME OF HIGH-TECH USURY IN CIVIL TRANSACTIONS

Abstract: Recently, there has been an increasing and complicated development in usury crime. Especially, perpetrators have taken advantage of technology to commit crime that caused an increasing number of victims throughout the country and difficulties in prevention. This article presents several theoretical issues about the crime of high-tech usury and propose prevented solutions.

Keywords: High-tech crimes, usury, usury through social networks, usury through applications

Received: Mar 31th, 2023; **Editing completed:** Apr 5th, 2023; **Accepted for publication:** Apr 10th, 2023

1. Một số vấn đề về tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự bằng công nghệ cao

1. Tội phạm công nghệ cao

Kể từ cuối những năm 1990, đầu những năm 2000 cho đến nay, thuật ngữ “tội phạm công nghệ cao” đã thường xuyên được đề cập với tần suất tăng dần trên cả bình diện pháp lý và thực tiễn, từ cấp quốc gia đến khu vực và toàn cầu. Xét về mặt thuật ngữ, tội phạm công nghệ cao được các học giả trong và ngoài nước đề cập tới thông qua một số dạng thức như tội phạm mạng (Cyber crimes), tội phạm máy tính (Computer crimes), tội phạm liên quan đến máy

tính (Computer-Related crimes), tội phạm hình sự công nghệ (Techno-Cyber criminals/Hightech Crimes), tội phạm ảo (Online crimes/E-crimes)...²

Xét về bản chất, tội phạm sử dụng công nghệ cao cũng có đầy đủ các tính chất, đặc điểm như mọi tội phạm truyền thống khác. Điều này có nghĩa là tội phạm sử dụng công nghệ cao cũng là hành vi nguy hiểm cho xã hội và cũng đáp ứng đủ mặt chủ quan, mặt khách quan, khách thể và chủ thể. Điểm khác biệt giữa tội phạm sử dụng công nghệ cao với tội phạm khác là công nghệ thông tin, máy tính và mạng máy tính có vai trò, mức độ nhất định trong việc thực hiện, che giấu và gây ra

¹ Bài viết được báo cáo tại chương trình HÀNH TRÌNH KHOA HỌC - Hội thảo khoa học sinh viên liên trường lần thứ hai năm 2022 với chủ đề “Những vấn đề xoay quanh tội phạm công nghệ cao trong thời đại 4.0” do Đoàn thanh niên Trường Đại học Kiểm sát Hà Nội tổ chức vào tháng 11/2022

* Email: trieuquynhanh321@gmail.com

Sinh viên Trường Đại học Kiểm sát Hà Nội

² Đỗ Quý Hoàng (2021), Pháp luật quốc tế trong hợp tác đấu tranh phòng chống tội phạm công nghệ cao - Những vấn đề đặt ra đối với Việt Nam, Luận án tiến sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội

những hậu quả tác hại đối với xã hội của hành vi phạm tội.³

Tùy thuộc vào nhận thức, khái niệm về tội phạm sử dụng công nghệ cao có thể rất rộng nhưng cũng có thể rất hẹp⁴. Tiếp cận trên phạm vi rộng, việc xác định thế nào là tội phạm sử dụng công nghệ cao cần dựa trên vai trò của máy tính trong tội phạm. Theo đó, tội phạm sử dụng công nghệ cao gồm những tội phạm có sự liên quan của máy tính tới tội phạm với 03 vai trò: (i) Máy tính là mục đích của tội phạm; (ii) Máy tính là công cụ phạm tội; (iii) Máy tính là vật trung gian để cất giấu, lưu trữ những thứ đã chiếm đoạt được. Theo quan điểm này thì rất nhiều loại tội phạm truyền thống cũng đều bị coi là tội phạm sử dụng công nghệ cao, đặc biệt là những tội sử dụng máy tính, mạng máy tính làm công cụ, phương tiện phạm tội, ví dụ như tội đánh bạc trên mạng, tội cung cấp các dịch vụ mại dâm trực tuyến, tội truyền bá văn hóa phẩm đồi trụy trên mạng...⁵

Tiếp cận trên phạm vi hẹp, có nhà nghiên cứu cho rằng tội phạm sử dụng công nghệ cao chỉ là tội phạm được thực hiện và gây hậu quả trên môi trường thế giới ảo do thành tựu của khoa học công nghệ tin học đem lại và nó hoàn toàn khác với các loại tội phạm truyền thống trước đây. Trên thế giới hiện đã xuất hiện thêm nhiều hành vi được coi là tội phạm sử dụng công nghệ cao khác được hiểu

theo phạm vi hẹp này như: Tội vào cửa bằng mặt khẩu ăn cắp, tội sao chụp bất hợp pháp các chương trình phần mềm; tội đe dọa tấn công hệ thống máy tính,... Phương pháp tiếp cận theo phạm vi hẹp này tuy có ưu điểm là định rõ được tội danh cần xử lý nhưng lại rất dễ bỏ sót tội phạm, nhất là trong bối cảnh công nghệ thông tin đang phát triển như hiện nay. Một ví dụ điển hình trên thế giới hiện nay đang tranh cãi là về hành vi trộm cắp, lừa đảo các tài sản mà người chơi có được khi chơi trò chơi trực tuyến⁶.

Do còn nhiều quan điểm khác nhau về tội phạm công nghệ cao nên hiện nay vẫn chưa có một khái niệm hoàn chỉnh về loại tội phạm này. Tuy nhiên, tác giả đồng tình với quan điểm về tội phạm sử dụng công nghệ cao theo nghĩa rộng do định nghĩa này đã được các quốc gia đưa ra thảo luận và đi tới nhất trí sử dụng đưa vào hệ thống pháp luật. Theo đó, có thể hiểu *tội phạm công nghệ cao là hành vi gây nguy hiểm cho xã hội có liên quan đến mạng Internet, mạng máy tính, mạng viễn thông, phương tiện điện tử, bao gồm cả các tội phạm cụ thể, mới hình thành trong môi trường công nghệ thông tin và cả những tội phạm truyền thống nhưng có sự tham gia của các công nghệ thông tin.*

Tại Việt Nam hiện nay, Bộ luật Hình sự (BLHS) vẫn chưa có một khái niệm hoàn chỉnh về tội phạm công nghệ cao. Tuy nhiên, khoản 1 Điều 3 Nghị định số 25/2014/NĐ-CP ngày 07/4/2014 của Chính phủ quy định về phòng, chống tội phạm và vi phạm pháp luật khác có sử dụng công nghệ cao định nghĩa như sau: "*Tội phạm có sử dụng công nghệ cao là hành vi nguy hiểm cho xã hội được quy định trong Bộ*

³ Nguyễn Mạnh Toàn, Đặc điểm và các dạng hành vi cơ bản của tội phạm tin học, *Tạp chí Nhà nước và Pháp luật*, số 03/2002

⁴ Nguyễn Quỳnh Anh (2018), *Pháp luật và thực tiễn quốc tế về phòng chống tội phạm công nghệ cao - Kinh nghiệm cho Việt Nam*, Luận văn thạc sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội

⁵ Nguyễn Mạnh Toàn, tldd

⁶ Nguyễn Quỳnh Anh (2018), tldd

luật Hình sự có sử dụng công nghệ cao”. Như vậy, có thể thấy pháp luật hình sự Việt Nam hiện tại cũng định nghĩa tội phạm sử dụng công nghệ cao theo quan điểm này.

1.2. Tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự bằng công nghệ cao

Trước khi làm rõ khái niệm tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự cần làm rõ khái niệm liên quan như “vay”, “cho vay”, “hợp đồng vay tài sản”, “lãi”, “lãi nặng”,...

Theo Từ điển Tiếng Việt, “**vay**” được hiểu là “*nhận tiền hay tài sản của người khác để sử dụng trước với điều kiện sẽ trả lại tương đương hoặc có thêm phần lãi*”; còn “**cho vay**” là việc “*bên cho vay giao cho bên vay một khoản tiền hoặc tài sản để làm chủ sở hữu trong thời hạn mà các bên đã thỏa thuận*”⁷.

Dưới góc độ khoa học pháp lý, “vay” và “cho vay” là một giao dịch dân sự dưới dạng hợp đồng gồm hai bên chủ thể bên vay và bên cho vay (gọi là hợp đồng vay tài sản). Hợp đồng này “*...là sự thỏa thuận giữa các bên, theo đó bên cho vay giao tài sản cho bên vay khi đến hạn trả bên vay phải hoàn trả cho bên cho vay tài sản cùng loại theo đúng số lượng chất lượng và phải trả lãi nếu có thỏa thuận hoặc pháp luật có quy định*”⁸.

Trong hầu hết các hợp đồng vay tài sản, bên vay thường phải trả thêm một phần giá trị ngoài phần vốn gốc ban đầu. Phần tăng thêm so với phần vốn gốc ban đầu này được gọi là “lãi”. Để xác định “lãi” trong hợp đồng vay tài sản, thông thường các bên phải thông qua một biến số bắc cầu được gọi là “lãi suất”. Có thể hiểu lãi suất trong hợp đồng vay tài sản là “*Tỷ lệ (%) nhất định mà người vay phải trả*

thêm vào số tài sản đã vay tính trên một đơn vị thời gian, nếu các bên có thỏa thuận về việc trả lãi hoặc pháp luật có quy định về việc trả lãi. Lãi suất thường được tính theo tuần, tháng hoặc năm do các bên thỏa thuận hoặc pháp luật quy định”⁹.

Từ đây, có thể xác định khái niệm của hành vi cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự như sau: *Hành vi cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự được hiểu là hành vi của bên cho vay trong hợp đồng vay tài sản cho vay tài sản với lãi suất cao hơn mức lãi suất mà pháp luật cho phép các chủ thể được thỏa thuận trong giao dịch dân sự nhằm thu lợi bất chính*¹⁰.

Điều 201 BLHS năm 2015 (sửa đổi, bổ sung năm 2017) quy định về tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự như sau:

“1. Người nào trong giao dịch dân sự mà cho vay với lãi suất gấp 05 lần trở lên của mức lãi suất cao nhất quy định trong Bộ luật Dân sự, thu lợi bất chính từ 30.000.000 đồng đến dưới 100.000.000 đồng hoặc đã bị xử phạt vi phạm hành chính về hành vi này hoặc đã bị kết án về tội này, chưa được xóa án tích mà còn vi phạm, thì bị phạt tiền từ 50.000.000 đồng đến 200.000.000 đồng hoặc phạt cải tạo không giam giữ đến 03 năm.

2. Phạm tội mà thu lợi bất chính 100.000.000 đồng trở lên, thì bị phạt tiền từ 200.000.000 đồng đến 1.000.000.000 đồng hoặc phạt tù từ 06 tháng đến 03 năm.

3. Người phạm tội còn có thể bị phạt tiền từ 30.000.000 đồng đến 100.000.000 đồng, cấm đảm nhiệm chức vụ, cấm hành nghề hoặc

⁷ Phạm Lê Biên (Chủ biên), *Từ điển Tiếng Việt thông dụng*, Nxb Hồng Đức, Hà Nội, 2016

⁸ Điều 463 Bộ luật Dân sự năm 2015

⁹ Nguyễn Ngọc Chung (2018), *Lãi suất trong hợp đồng vay tài sản theo quy định của pháp luật Việt Nam*, Luận văn thạc sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội

¹⁰ Hà Quang Huy (2019), *Tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự theo quy định của Bộ luật Hình sự năm 2015*, Luận văn thạc sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội

làm công việc nhất định từ 01 năm đến 05 năm”.

Nghị quyết số 01/2021/NQ-HĐTP của Hội đồng Thẩm phán Tòa án nhân dân tối cao ngày 20/12/2021 hướng dẫn áp dụng Điều 201 của Bộ luật Hình sự và việc xét xử vụ án hình sự về tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự (gọi tắt là Nghị quyết số 01/2021/NQ-HĐTP) quy định: “Cho vay lãi nặng” là trường hợp bên cho vay cho bên vay vay tiền với mức lãi suất gấp 05 lần trở lên mức lãi suất cao nhất quy định tại khoản 1 Điều 468¹¹ của Bộ luật Dân sự”.

Từ những phân tích về tội phạm công nghệ cao và tội cho vay lãi nặng, có thể định nghĩa *tội phạm cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự bằng công nghệ cao là hành vi sử dụng mạng Internet, mạng máy tính, mạng viễn thông và các phương tiện điện tử để cho vay tài sản với lãi suất cao hơn mức lãi suất mà pháp luật cho phép các chủ thể được thỏa thuận trong giao dịch dân sự nhằm thu lợi bất chính*.

2. Thực trạng tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự bằng công nghệ cao

Trong 03 năm qua, lực lượng công an

¹¹ Điều 468 Bộ luật Dân sự năm 2015 quy định:

“1. Lãi suất vay do các bên thỏa thuận.

Trường hợp các bên có thỏa thuận về lãi suất thì lãi suất theo thỏa thuận không được vượt quá 20%/năm của khoản tiền vay, trừ trường hợp luật khác có liên quan quy định khác. Căn cứ tình hình thực tế và theo đề xuất của Chính phủ, Ủy ban thường vụ Quốc hội quyết định điều chỉnh mức lãi suất nói trên và báo cáo Quốc hội tại kỳ họp gần nhất.

Trường hợp lãi suất theo thỏa thuận vượt quá lãi suất giới hạn được quy định tại khoản này thì mức lãi suất vượt quá không có hiệu lực.

2. Trường hợp các bên có thỏa thuận về việc trả lãi, nhưng không xác định rõ lãi suất và có tranh chấp về lãi suất thì lãi suất được xác định bằng 50% mức lãi suất giới hạn quy định tại khoản 1 Điều này tại thời điểm trả nợ”.

đã phối hợp với các lực lượng liên quan trấn áp mạnh hành vi tín dụng đen nên đã kiềm chế, đẩy lùi được loại tội phạm này. Tuy nhiên, tình hình vẫn tiềm ẩn phức tạp, nhất là hình thức cho vay qua mạng Internet của những băng nhóm cho vay qua app hoạt động với quy mô lớn, tại nhiều tỉnh, thành, thậm chí có cả người nước ngoài cũng tham gia điều hành, với quy mô rất lớn¹².

2.1. Ứng dụng vay tiền trực tuyến - hình thức tiêu biểu của cho vay lãi nặng bằng công nghệ cao

Ứng dụng vay tiền trực tuyến (app vay tiền online) thực chất là một ứng dụng cho vay tín chấp, người đi vay không cần có tài sản đảm bảo và người cho vay dựa vào uy tín của người đi vay về thu nhập và khả năng trả nợ để cho vay. Các giao dịch được thực hiện trực tuyến, thông qua các trang web, các sàn giao dịch trực tuyến hoặc các ứng dụng được cài đặt trên điện thoại di động thông minh (smart phone). Việc vay và cho vay tiền qua app rất thuận lợi, người có nhu cầu vay tiền nhanh chóng được đáp ứng với một số thao tác đăng ký đơn giản trên máy tính như: Tải app, điền thông tin cá nhân, số tài khoản nhận tiền, gửi ảnh chụp cá nhân và chứng minh nhân dân, đồng ý cho app truy cập danh bạ cá nhân¹³. Tuy nhiên, có nhiều app cho vay biến tướng, trở thành một dạng của tín dụng đen, kéo theo nhiều hệ lụy khôn lường, ảnh hưởng đến an ninh, trật tự.

¹² Lê Hiệp (2022), *Quyết liệt chặn tín dụng đen, tội phạm công nghệ cao*, <https://thanhnien.vn/quiet-liet-chan-tin-dung-den-toi-pham-cong-nghe-cao-post1486973.html>, truy cập ngày 11/08/2022

¹³ Xem: Hỏi đáp trực tuyến: Bộ với Công dân - Cổng thông tin điện tử Bộ Công an. <https://bocongan.gov.vn/hoidap/Pages/hoidap.aspx?ItemID=2560>

Một vụ việc trên thực tế về app cho vay nặng lãi diễn ra trong thời gian gần đây: Do cần tiền xoay xở việc mua bán, chị L.T.T.O. (39 tuổi) đăng ký vay 10 triệu đồng qua app trực tuyến. Để làm thủ tục vay, chị phải chụp hình chứng minh nhân dân và cung cấp số tài khoản ngân hàng gửi lên app vay. Sau đó, tài khoản ngân hàng của chị tự động nhận được tiền giải ngân. Tuy nhiên, số tiền thực nhận chỉ có một nửa số tiền chị vay và thời hạn vay chỉ có 01 tuần kể từ ngày được “giải ngân”. Quá bất ngờ, chị O gọi vào các số điện thoại liên lạc trên app cho vay thì không ai nghe máy. Nhưng khi đến hạn thanh toán thì chị O liên tục nhận được điện thoại “nhắc nợ”.

Do thời hạn vay quá ngắn, đến hạn không có khả năng thanh toán nên chị O. bị các đối tượng cho vay bêu xấu bằng cách ghép hình ảnh, thông tin vào lệnh truy nã tung lên các website có nội dung đòi truy. Quá hoảng sợ, chị O đành vay app này để trả nợ app kia. “Lãi mẹ đẻ lãi con”, từ số tiền vay 10 triệu đồng ban đầu, nay chị phải trả nợ với số tiền gần 400 triệu đồng.

Khi người dùng vay 01 triệu đồng thì họ chỉ nhận được khoảng 700.000 đồng vì 300.000 đồng đã bị trừ vào các chi phí, thủ tục khác mà hầu hết người dùng không đọc kỹ các điều khoản, quy định khi nhấn nút đồng ý vay. Thế nhưng, họ vẫn bị tính là vay 01 triệu đồng. Và với mức lãi suất 9%/tuần có vẻ nhỏ, nhưng nếu tính theo đơn vị năm thì lãi suất đã lên đến khoảng 468% - một con số “cắt cổ”. “Khi đó, một người vay 10 triệu đồng sẽ phải trả lãi lên đến gần 50 triệu đồng. Đó là chưa kể các loại hình phạt chậm trả lãi, lãi mẹ đẻ lãi con khiến người vay trả hoài không dứt nợ. Đó là chiêu thức

kiếm tiền cơ bản của các ứng dụng cho vay hiện nay”¹⁴.

Ngoài trường hợp cụ thể trên, còn rất nhiều nạn nhân của những ứng dụng cho vay tiền trực tuyến. Nạn nhân chủ yếu thường là người thu nhập thấp hoặc học sinh, sinh viên, vốn sống và sự hiểu biết pháp luật còn hạn chế. Trong khi đó, thủ đoạn của các đối tượng cho vay nặng lãi ngày càng tinh vi, phức tạp.

Bộ Công an cho biết, từ đầu năm 2022 đến nay, lực lượng an ninh mạng và phòng, chống tội phạm sử dụng công nghệ cao toàn quốc đã phát hiện, khởi tố 474 vụ án, 1.071 bị can liên quan các loại tội phạm sử dụng công nghệ cao xâm phạm trật tự an toàn xã hội¹⁵, trong đó nổi lên hoạt động cho vay nặng lãi và các hoạt động liên quan đến “tín dụng đen”. Ngày 12/7/2022, Cục An ninh mạng và phòng, chống tội phạm sử dụng công nghệ cao cùng Cục Cảnh sát Hình sự (Bộ Công an) và Công an tỉnh Lào Cai cũng đã triệt phá đường dây vay tiền qua app chỉ được nhận 59,9% tổng số tiền vay; chịu lãi suất hơn 2.000%/năm cho gói vay 07 ngày, quá hạn sẽ bị phạt 6%. 41 người đã bị triệu tập làm việc. Theo điều tra, đây là đường dây phạm tội xuyên quốc gia, do các nghi phạm người nước ngoài cầm đầu. Các đối tượng lập Công ty TNHH công nghệ Funmobi, sau đó sử dụng gần 300 ứng dụng cho vay tiền trên điện thoại di động như Vndong, Hitien, Zdong, Hvay... Các app này liên kết với

¹⁴ Đức Thiện - Đan Thuần - Minh Hòa, *App cho vay nặng lãi hoành hành - Kỳ 2: Tăng tăng cam bẫy*, <https://tuoitre.vn/app-cho-vay-nang-lai-hoanh-hanh-ky-2-tang-tang-cam-bay-20220817101138552.htm>, 17/08/2022

¹⁵ Minh Thành, *Đẩy mạnh công tác phòng ngừa, đấu tranh, xử lý nghiêm các loại tội phạm sử dụng công nghệ cao*, <https://quochoi.vn/tintuc/pages/tin-hoat-dong-cua-quoc-hoi.aspx?ItemID=67338>

gần 200 công ty cầm đồ, Công ty tài chính Fintech để cung cấp gói sản phẩm cho vay trị giá 2-7 triệu đồng, kỳ hạn vay 07 ngày với lãi suất hơn 2.000%/năm. Lực lượng chức năng xác định có gần 160.000 khách hàng đã vay qua các ứng dụng Vndong, Hitien, Zdong, Hvay với tổng số tiền hơn 1.800 tỷ đồng. Trong đó, tiền đã giải ngân là gần 660 tỷ đồng; số tiền thực tế khách hàng đã trả nợ là 830 tỷ, phí phạt là gần 10 tỷ. Lượng tiền mà nhóm nghi phạm chiếm hưởng là hơn 320 tỷ đồng¹⁶.

Như vậy, có thể thấy công tác phòng ngừa, đấu tranh, xử lý tội phạm cho vay nặng lãi bằng công nghệ cao đã được đẩy mạnh. Lãnh đạo các cấp đã chỉ đạo công an các địa phương siết chặt công tác quản lý nhà nước về an ninh trật tự, phối hợp với các đơn vị có liên quan để kịp thời phát hiện bắt giữ các băng nhóm tín dụng đen. Bộ Công an đã chỉ đạo công an các đơn vị, địa phương tăng cường công tác nắm tình hình; chủ động phát hiện, ngăn chặn và đấu tranh với các loại tội phạm sử dụng công nghệ cao. Phối hợp với các cơ quan báo chí, truyền thông trong nước xây dựng, đăng tải hàng trăm phóng sự cảnh báo về phương thức, thủ đoạn của tội phạm sử dụng công nghệ cao; yêu cầu các doanh nghiệp viễn thông đồng loạt gửi tin nhắn tuyên truyền người dân chấp hành các quy định của pháp luật. Triển khai các biện pháp phòng ngừa, đấu tranh với các hoạt động tổ chức đánh bạc và đánh bạc trên không gian mạng...¹⁷ Bên cạnh đó, Hội đồng thẩm phán Tòa án nhân dân tối cao đã ban hành Nghị

¹⁶ Phạm Dự, *Đường dây cho vay qua app lãi suất hơn 2.000% bị xoá sổ*, xem <https://vnexpress.net/duong-day-cho-vay-qua-app-lai-suat-hon-2-000-bi-xoa-so-4490628.html>, 21/7/2022

¹⁷ Minh Thành, ttdđ

quyết số 01/2021/NQ-HĐTP là văn bản pháp lý rất quan trọng, tạo hành lang pháp lý vững chắc để xử lý các hành vi cho vay lãi nặng.

2.2. Một số bất cập, hạn chế trong quá trình phòng ngừa, đấu tranh, xử lý tội phạm cho vay lãi nặng bằng công nghệ cao

Mặc dù công tác phòng ngừa, đấu tranh và xử lý tội phạm cho vay lãi nặng bằng công nghệ cao đã từng bước được nâng cao, đạt được những thành tựu nhất định giúp cho tội phạm được trấn áp kịp thời nhưng vẫn còn không ít những khó khăn, bất cập trong quy định pháp lý cũng như thực tiễn hoạt động của các cơ quan chức năng. Cụ thể:

2.2.1. Chưa có căn cứ pháp lý để định danh tội cho vay nặng lãi bằng công nghệ cao

Các tội như đánh bạc¹⁸, tổ chức đánh bạc hoặc gá bạc¹⁹ là những tội phạm truyền thống quy định sử dụng mạng Internet, mạng máy tính, mạng viễn thông hoặc phương tiện điện tử để phạm tội là tình tiết định khung tăng nặng. Tuy nhiên, đối với tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự, hiện chưa có quy định về việc sử dụng công nghệ trong việc thực hiện tội phạm. Ngoài ra, hiện nay pháp luật Việt Nam nói chung và pháp luật hình sự nói riêng cũng chưa có quy định cụ thể về vấn đề sử dụng công nghệ khi thực hiện hành vi cho vay lãi nặng.

Nghị quyết số 01/2021/NQ-HĐTP mặc dù đã giải quyết được phần nào những vấn đề xoay quanh tội phạm này nhưng vẫn chưa xử lý được vấn đề thực hiện hành vi phạm tội bằng công nghệ cao mà chỉ đưa ra một số quy định như nguyên tắc xử lý, số tiền thu lợi bất chính.

¹⁸ Điều 321 Bộ luật Hình sự năm 2015

¹⁹ Điều 322 Bộ luật Hình sự năm 2015

Sự thiếu sót về quy định của pháp luật dẫn đến việc thiếu căn cứ khi xử lý các trường hợp phạm tội cho vay nặng lãi bằng công nghệ cao. Vốn dĩ các trường hợp có sử dụng công nghệ trong việc phạm tội này được coi là có thủ đoạn tinh vi hơn so với hình thức phạm tội thông thường. Tuy nhiên, khi xử lý người phạm tội, vì chưa có căn cứ như đã phân tích ở trên nên chỉ có thể áp dụng căn cứ của tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự tại Điều 201 BLHS năm 2015. Điều này khiến cho chế tài xử lý không tương ứng với mức độ gây nguy hiểm cho xã hội của hành vi, từ đó không đủ sức răn đe đối với các đối tượng thực hiện hành vi vi phạm.

2.2.2. Các đối tượng tận dụng kẽ hở của pháp luật khiến quá trình xử lý gặp nhiều khó khăn

“App tín dụng đen” không thuộc phạm vi điều chỉnh của Luật Ngân hàng Nhà nước Việt Nam và Luật Các tổ chức tín dụng bởi hình thức vay này không được thực hiện từ các tổ chức tín dụng mà là giao dịch giữa các tổ chức, cá nhân tự phát thông qua việc sử dụng kết nối dựa trên ứng dụng công nghệ. Các đối tượng thường giới thiệu là công ty tư vấn tài chính nhưng lại hợp tác với các tổ chức khác để thu phí tư vấn, phí quản lý khoản vay... nhằm né quy định của Bộ luật Dân sự năm 2015. Tại hồ sơ của khách hàng vay qua “app tín dụng đen”, có những điều khoản như thu phí tư vấn hỗ trợ vay vốn ... đồng/ngày, thu phí quản lý khoản vay ... đồng/ngày và lãi suất thể hiện 19,9%/năm (dưới 20%). Giao dịch có thể được thực hiện mà không có chữ ký của người vay, thay vào đó là một mã số xác nhận (mã OTP) do “app tín dụng đen” tạo ra.

Với các chiêu thức này, nếu có tranh chấp giữa bên cho vay và bên vay, cơ quan chức năng rất khó phân xử do thiếu cơ sở pháp lý. Hợp đồng vay tiền chỉ thể hiện thu phí quản lý khoản vay, lãi suất dưới 20%/năm, đặc biệt là hợp đồng không có chữ ký của người vay. Từ đó, cơ quan công an rất khó kết luận bên cho vay về tội cho vay nặng lãi²⁰.

2.2.3. Khó khăn trong công tác điều tra, thu thập chứng cứ và xác định đối tượng phạm tội

Quá trình điều tra, xử lý loại tội phạm này gặp nhiều khó khăn, nhất là trong việc thu thập, đánh giá chứng cứ và xác định đối tượng phạm tội. Đặc trưng cơ bản nhất của loại tội phạm này là không thể chứng minh bằng chứng cứ thông thường mà chủ yếu là chứng cứ điện tử. Tuy nhiên, thực tế cho thấy việc thu thập được chứng cứ điện tử là hết sức khó khăn do loại tội phạm này ít khi được phát hiện bằng việc bắt quả tang mà chủ yếu là qua lời khai bị hại, Cơ quan điều tra lập chuyên án, truy xét, căn cứ theo các dấu vết dữ liệu điện tử để truy nguyên ra nguồn gốc tội phạm. Trong thời gian ngắn, đối tượng phạm tội dùng thủ đoạn xóa bỏ các dấu vết điện tử nên dễ dàng che giấu hành vi phạm tội của mình, gây khó khăn trong việc thu thập chứng cứ²¹.

²⁰ Đình Hoàn, *Nhiều chiêu trò của các nhóm “tín dụng đen” cho vay siêu nặng lãi qua ứng dụng online*, xem <https://cand.com.vn/tai-chinh-40/nhieu-chieu-tro-cua-cac-nhom-tin-dung-den-cho-vay-sieu-nang-lai-qua-ung-dung-online-i660423/>, 14/07/2022

²¹ Nguyễn Thị Ngọc, *Những khó khăn, vướng mắc trong quá trình điều tra, truy tố, xét xử tội phạm sử dụng mạng máy tính, mạng viễn thông, mạng Internet hoặc thiết bị số thực hiện hành vi chiếm đoạt tài sản*, xem https://vksdanang.gov.vn/chi-tiet?id=45334&_c=67,76,77,68,78,79,80,69,81,82,83,71,87,88,72,73,74,92,93,94,95,96,97,98,99,100, 2020

Bên cạnh đó, cán bộ điều tra, Kiểm sát viên cần có một số kỹ năng chuyên sâu đối với tội phạm này để hiểu, đánh giá chứng cứ. Bởi lẽ, việc phát sinh yêu cầu phải có các quy định đặc thù về dấu vết điện tử, chứng cứ điện tử, khả năng truy nguyên, cách thức thu thập, ghi nhận (bằng hình ảnh, vẽ sơ đồ, phân ánh vào biên bản...), việc bảo quản, phục hồi, phân tích, đánh giá, sử dụng loại chứng cứ này²².

Đồng thời, việc xác định đối tượng phạm tội trong các vụ án này tương đối khó khăn. Đó là do đặc trưng cơ bản của loại tội phạm này là tội phạm được thực hiện bằng hành vi sử dụng mạng máy tính, mạng Internet, mạng viễn thông hoặc thiết bị số làm công cụ để tham gia trực tiếp vào quá trình phạm tội nhằm chiếm đoạt tài sản của người khác. Hay nói cách khác, yếu tố sử dụng thiết bị công nghệ thông tin đóng vai trò quyết định trong việc phạm tội, đối tượng phạm tội không trực tiếp tiếp xúc với người bị hại, tài sản chiếm đoạt thông qua chuyển khoản, nạp mã thẻ cào qua điện thoại... Do đó, việc nhận diện đối tượng phạm tội vô cùng khó khăn²³.

3. Đề xuất một số giải pháp khắc phục

Một là, hoàn thiện hệ thống pháp luật theo hướng sau:

- Bổ sung thêm quy định về tình tiết định khung tăng nặng đối với các trường hợp cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự bằng công nghệ cao. Như đã phân tích, do những trường hợp này hành vi mang tính nguy hiểm cho xã hội cao hơn và có hình thức thực hiện khác so với tội cho vay

lãi nặng truyền thống. Vì vậy, cần có quy định riêng đối với tội phạm công nghệ cao trong cho vay nặng lãi để quá trình xử lý đối tượng phạm tội được tương ứng với mức độ nguy hiểm.

- Xây dựng văn bản quy phạm pháp luật quản lý loại hình công ty cho vay trực tuyến, vay ngang hàng. Bổ sung các quy định về hợp đồng đối với những trường hợp vay trực tuyến.

- Tăng nặng hình phạt đối với hành vi cho vay lãi nặng. Mức hình phạt tù từ 06 tháng đến 03 năm quy định tại BLHS hiện hành còn nhẹ so với lợi nhuận của hoạt động “tín dụng đen” nên chưa đủ sức răn đe.

Hai là, các cơ quan ban ngành như Bộ Công an, Bộ Tài chính, Bộ Thông tin và Truyền thông,... cần tăng cường phối hợp về công tác quản lý nhà nước về an toàn thông tin, an ninh mạng, an ninh tài chính, tiền tệ; kiểm tra, xử lý các dịch vụ cho vay nặng lãi trực tuyến. Tập trung phát hiện, xử lý các tổ chức, cá nhân liên quan hoạt động “tín dụng đen”, nhất là hoạt động của một số doanh nghiệp nước ngoài thuê người Việt Nam đứng tên hoạt động cho vay lãi nặng trực tuyến, “vay qua app” trên các thiết bị điện tử²⁴.

Tiếp tục kiến nghị các bộ, ngành tăng cường công tác quản lý nhà nước đối với các doanh nghiệp cung cấp dịch vụ viễn thông, Internet, ngân hàng thương mại trong việc trao đổi, cung cấp thông tin, dữ liệu phục vụ hoạt động điều tra, xử lý tội phạm; siết chặt quản lý đối với các doanh nghiệp cung cấp dịch vụ xuyên biên giới. Tăng cường công tác hợp tác quốc tế trong đấu tranh với các loại tội phạm sử dụng công nghệ cao có yếu tố

²² Nguyễn Thị Ngọc, tldd

²³ Nguyễn Thị Ngọc, tldd

²⁴ Đình Hoàn, tldd

nước ngoài. Phối hợp với các bộ, ngành, địa phương đẩy mạnh công tác tuyên truyền, phòng ngừa tội phạm, thực hiện một cách đồng bộ, hiệu quả, dễ tiếp cận, nhất là đối với người dân ở khu vực nông thôn, miền núi.

Bên cạnh đó, tiếp tục chỉ đạo Công an các địa phương thực hiện tốt công tác, nắm chắc tình hình, quản lý chặt chẽ địa bàn, rà soát, lên danh sách và có biện pháp quản lý nghiệp vụ với các đối tượng, băng, nhóm đường dây tội phạm sử dụng công nghệ cao để tập trung lực lượng, biện pháp đấu tranh, triệt phá. Nâng cao hiệu quả công tác tiếp nhận, giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm, vi phạm pháp luật; công tác khởi tố, điều tra, xử lý đối tượng phạm tội, nhất là với đối tượng chủ mưu, cầm đầu. Đồng thời, cần phối hợp chặt chẽ với Viện kiểm sát, Tòa án cùng cấp điều tra, truy tố, xét xử nghiêm minh, công khai, lưu động một số vụ điển hình, dư luận quan tâm để răn đe, phòng ngừa chung.

Nâng cao trình độ về pháp luật, nghiệp vụ, ngoại ngữ, tin học cho lực lượng làm công tác phòng, chống tội phạm sử dụng công nghệ cao. Thường xuyên mở các lớp bồi dưỡng, tập huấn cho các cán bộ về công nghệ thông tin, nhận diện các chiêu trò cho vay nặng lãi bằng công nghệ cao. Nâng cao trình độ công nghệ thông tin của các cán bộ thông qua việc kết hợp với các cơ sở đào tạo công nghệ thông tin, mạng viễn thông để mở các lớp nâng cao, tập huấn kỹ năng cho cán bộ.

Tăng cường vai trò giám sát của ngân hàng đối với các giao dịch trực tuyến đáng ngờ. Theo Thông tư số 09/2020 ngày 21/10/2020 của Ngân hàng Nhà nước Việt Nam quy định về an toàn hệ thống thông

tin trong hoạt động ngân hàng, hệ thống dịch vụ giao dịch trực tuyến phải được áp dụng các biện pháp để giám sát chặt chẽ và phát hiện, cảnh báo về giao dịch đáng ngờ dựa vào các tiêu chí tối thiểu gồm: Thời gian giao dịch, địa điểm giao dịch (vị trí địa lý, địa chỉ IP mạng), tần suất giao dịch, số tiền giao dịch... Do đó, ngân hàng có quyền giám sát và phát hiện đối với các giao dịch trực tuyến đáng ngờ để kịp thời ngăn chặn và xử lý²⁵.

Ba là, đề xuất Bộ Công an kiến nghị Chính phủ chỉ đạo Ngân hàng Nhà nước kịp thời hỗ trợ, tháo gỡ những khó khăn, vướng mắc trong việc tiếp cận nguồn vốn để người dân có nhu cầu vay tiền chính đáng không phải tìm đến “tín dụng đen”.

Bốn là, nâng cao công tác tuyên truyền, giáo dục pháp luật đến với người dân. Đưa thông tin, cảnh báo về các chiêu trò dụ dỗ, lôi kéo của đối tượng cho vay lãi nặng bằng công nghệ cao vào hoạt động chung của các cơ quan, ban ngành, trường học và các địa phương.

Ngoài ra, khi vay tiền qua app, để đảm bảo quyền lợi cũng như hạn chế những rắc rối có thể xảy ra, người vay cần phải tìm hiểu, lựa chọn đơn vị cung cấp dịch vụ uy tín, thể hiện đầy đủ các thông tin trên website như: Tên công ty, mã số doanh nghiệp, địa chỉ, các chính sách cụ thể về lãi suất vay (trả nợ trước hạn, chậm trả,...), mẫu hợp đồng, trách nhiệm của các chủ thể tham gia giao dịch... Bên cạnh các app cho vay tiền chính thống, hoạt động công khai, minh bạch thì hiện nay,

²⁵ Đ.Thuần - Đ.Thiện - Tr.Tân - M.Hòa, *App cho vay nặng lãi lại hoành hành - Kỳ 3: Triệt tận gốc được không?*, [https://tuoitre.vn/app-cho-vay-nang-lai-lai-hoanh-hanh-ky-3-triet-tan-goc-duoc-khong-20220817233720854.htm](https://tuoitre.vn/app-cho-vay-nang-lai-lai-hoanh-hanh-ky-3-triet-tan-goc-duoc-khong/), 18/08/2022

xuất hiện app cho vay tiền núp dưới hình thức “tín dụng đen”, cho vay với lãi suất “cắt cổ”. Để phân biệt, người dùng cần tìm hiểu kỹ thông tin điều khoản, dịch vụ, các quy định về lãi, phí, hạn mức trả nợ... trước khi quyết định vay tiền qua app²⁶./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ luật Dân sự năm 2015;
2. Bộ luật Hình sự năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2017;
3. Đ.Thuần - Đ.Thiện - Tr.Tân - M.Hòa, *App cho vay nặng lãi lại hoành hành - Kỳ 3: Triệt tận gốc được không?*, <https://tuoitre.vn/app-cho-vay-nang-lai-lai-hoanh-hanh-ky-3-triet-tan-goc-duoc-khong-20220817233720854.htm>, 18/08/2022;
4. Đ.Thuần - Đ.Thiện - Tr.Tân - M.Hòa, *App cho vay nặng lãi: Không trả tiền không sống yên!*, <https://tuoitre.vn/app-cho-vay-nang-lai-khong-tra-tien-khong-song-yen-20220816102515733.htm>, 16/08/2022;
5. Đình Hoàn, *Nhiều chiêu trò của các nhóm “tín dụng đen” cho vay siêu nặng lãi qua ứng dụng online*, <https://cand.com.vn/tai-chinh-40/nhieu-chieu-tro-cua-cac-nhom-tin-dung-den-cho-vay-sieu-nang-lai-qua-ung-dung-online-i660423/>, 14/07/2022;
6. Đỗ Quý Hoàng (2021), *Pháp luật quốc tế trong hợp tác đấu tranh phòng chống tội phạm công nghệ cao - Những vấn đề đặt ra đối với Việt Nam*, Luận án tiến sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội;
7. Đức Thiện - Đan Thuần - Minh Hòa, *App cho vay nặng lãi hoành hành - Kỳ 2: Tăng tầng cạm bẫy*, <https://tuoitre.vn/app-cho-vay-nang-lai-hoanh-hanh-ky-2-tang-tang-cam-bay-20220817101138552.htm>, 17/08/2022;
8. Hà Quang Huy (2019), *Tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự theo quy định của Bộ luật Hình sự năm 2015*, Luận văn thạc sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội;
9. Lê Hiệp, *Quyết liệt chặn tín dụng đen, tội phạm công nghệ cao*, [https://thanhnien.vn/quyet-](https://thanhnien.vn/quyet-lichet-chặn-tín-dụng-đen,-tội-phạm-công-nghệ-cao)

²⁶ Xem: Hồi đáp trực tuyến: Bộ với Công dân - Cổng thông tin điện tử Bộ Công an. <https://bocongan.gov.vn/hoidap/Pages/hoidap.aspx?ItemID=2560>

liet-chan-tin-dung-den-toi-pham-cong-nghe-cao-post1486973.html, 11/08/2022;

10. Minh Thành, *Đẩy mạnh công tác phòng ngừa, đấu tranh, xử lý nghiêm các loại tội phạm sử dụng công nghệ cao*, <https://quochoi.vn/tintuc/pages/tin-hoat-dong-cua-quoc-hoi.aspx?ItemID=67338>;

11. Mohamed Chawki (2005), *A Critical Look at the Regulation of Cybercrime*, Đại học Lyon III, Pháp;

12. Nghị định số 25/2014/NĐ-CP ngày 07/4/2014 của Chính phủ quy định về phòng, chống tội phạm và vi phạm pháp luật khác có sử dụng công nghệ cao;

13. Nghị quyết số 01/2021/NQ-HĐTP của Hội đồng Thẩm phán Tòa án nhân dân tối cao ngày 20/12/2021 hướng dẫn áp dụng Điều 201 của Bộ luật Hình sự và việc xét xử vụ án hình sự về tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự;

14. Nguyễn Mạnh Toàn, *Đặc điểm và các dạng hành vi cơ bản của tội phạm tin học*, *Tạp chí Nhà nước và Pháp luật*, số 03/2002;

15. Nguyễn Ngọc Chung (2018), *Lãi suất trong hợp đồng vay tài sản theo quy định của pháp luật Việt Nam*, Luận văn thạc sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội;

16. Nguyễn Quỳnh Anh (2018), *Pháp luật và thực tiễn quốc tế về phòng chống tội phạm công nghệ cao - Kinh nghiệm cho Việt Nam*, Luận văn thạc sĩ Luật học, Trường Đại học Luật Hà Nội;

17. Nguyễn Thị Ngọc, *Những khó khăn, vướng mắc trong quá trình điều tra, truy tố, xét xử tội phạm Sử dụng mạng máy tính, mạng viễn thông, mạng Internet hoặc thiết bị số thực hiện hành vi chiếm đoạt tài sản*, <https://vksdanang.gov.vn/chi-tiet?id=45334&c=67,76,77,68,78,79,80,69,81,82,83,71,87,88,72,73,74,92,93,94,95,96,97,98,99,100>, 2020;

18. Phạm Dự, *Đường dây cho vay qua app lãi suất hơn 2.000% bị xoá sổ*, <https://vnexpress.net/duong-day-cho-vay-qua-app-lai-suat-hon-2-000-bi-xoa-so-4490628.html>, 21/7/2022;

19. Phạm Lê Biên (Chủ biên), *Từ điển Tiếng Việt thông dụng*, Nxb Hồng Đức, Hà Nội, 2016;

20. Cổng thông tin điện tử Bộ Công an, Hồi đáp trực tuyến: Bộ với Công dân. <https://bocongan.gov.vn/hoidap/Pages/hoidap.aspx?ItemID=2560>.